

PROF. DR. C. HARAOUÏ:
CIVILISACE V PRŮMYSLU A SVĚTOVÁ
NEZAMĚŠTNANOST.

Celkový počet nezaměstnaných v celém světě můžeme odhadnouti asi na 20 milionů, z nichž 6 milionů připadá na Spojené státy, 5 na Německo, 2¹/₂ na Velkou Britanii. Jedinou důležitou výjimkou je S S S, R kde nezaměstnanost od začátků provádění pětiletky klesla, ale nevyimizela úplně.

Společnost jest velmi pobouřena nad tímto vysokým počtem nezaměstnaných. Pro ni nestačí analýse mnohých složitých a neosobních příčin. Ona hledá zodpovědnost a to zodpovědnost spočívající na malém počtu osob nebo method: freudovská derivace a pravěká báje vyslaného kozla spočívají na téměř hlubokém psychologickém základě. Důvody se hledaly ve všem, co se pozměnilo od minulého století: v machinismu, racionalisaci, ve velmi vysokých mzdách, nebo ve velmi nízkých, v nacionalismu, materialismu, atd. atd. Avšak hlavně se poukazovalo na racionalisaci, charakteristický to zjev posledního desetiletí, t. j. v době od r. 1920 do 1930. Racionalisace byla různě definována: buď podle účelu, jenž se jí připisuje, buď podle method, na nichž se zakládá, nebo konečně podle následků, které sebou přináší. Avšak nejlepší definicí jest ta, která jest ethymologicky odvozena: pravidla, podle nichž se má řídit hospodářská činnost nutno hledati především a jediné v lidském rozumu a to ve všech případech, ať velkých nebo malých. Na první pohled nezdá se to býti dobrou definicí, nezapomínejme však, že podobná metoda stačila Descartovi, aby vytvořil v několika letech úplný systém matematických a fysických věd, jehož Francie ještě stále užívá.

Rozum, tento nástroj, jenž nám vykonal mnoho dobrých služeb od posledních dvou staletí, jenž nám vysekal již tak dlouhé cesty v temném lese přirozených událostí, jest dnes velmi podceňován. Tak je tomu ostatně ve všech oborech: ve filosofii Bergson, v psychologii Freud, v básnictví Rimbaud, v literatuře a estetice všichni prožívají jakousi krizi špatné nálady ohledně rozumu.

Pokusme se objasniti poměry. Naším základním pravidlem bude neomeziti naše úvahy na příliš krátké období: případná křivolakost grafické křivky nikterak nevysvětluje všeobecný pochod. Průmyslová civilisace jest stará asi 100 let; jak tomu bylo před 100 lety?

Evropa měla 300 milionů obyvatel, Spojené státy 10. Dnes má Evropa 500 milionů a Spojené státy 120, t. j. dohromady 620 proti 310 před 100 lety. To znamená, že 400 milionů nových lidí potřebuje se najísti, 400 milionů nových párů paží si musí najíti práci. Nehledíme přirozeně na 25 milionů válečných obětí, na následky války a na ochabnutí porodů během 4 válečných let. V roce 1925 všichni měli práci; jedinou starostí zaměstnavatelů bylo zabezpečiti si početně dostatečnou pracovní sílu; na jakost pracovní síly se tehdy příliš nehledělo. Statistiky ze začátku XIX. století nedávají nám žádnou zprávu o celkovém počtu nezaměstnaných v celém světě; víme jediné to, že během každého století se nezaměstnanost projevovala a že byla jednou z největších egyptských ran. Ale když hospodářské buňky byly skoro autonomními, nebezpečná nebo příliš drahá doprava, nebo nezaměstnanost a hlad, toto všechno bylo lokalisováno na poměrně nepatrném rozsahu. Tyto zjevy měly často takové příčiny, jaké si dnes neumíme již ani představit: na př. nedostatek surovin. Metallurgie železa, která v Anglii vzkvétala až do XVI. století, byla zakázána anglickou královnou Alžbětou, která chtěla ponechati na stavbu lodí všechno dříví, jež až dosud bylo spotřebováno ve vysokých pecích. Z téhož důvodu zřekla se Francie v XVII. století průmyslu porcelánového, jenž byl podporován od r. 1550 Jindřichem II. a Dianou de Poitiers. Nebojovalo se o odbytiště, nýbrž o trhy, na nichž se prodávaly suroviny: Indie, Čína, Japonsko. Když se Anglie zmocnila Irska, nenutila je ke koupi anglických výrobků, nýbrž k tomu, aby jí dodávalo své suroviny jako dříví, len, obilí, vlnu.

Průmyslová civilisace umožnila, že se na téměř území živilo až třikrát více obyvatelstva; tato civilisace poskytla obyvatelstvu suroviny, zpracované výrobky a také, až na několik kratších období,

práci, která umožnila zpracování surovin ve výrobky, při tom ovšem byla omezena pracovní doba. Hlad, jenž byl dosti častým zjevem ještě v XVIII. st. na území Evropy nebo Ameriky, v XIX. st. definitivně vymizel. Ptáme se, zda strojní civilizace, nehledě na náraz, jaký tak důležitý zjev může mít oprávněně za následky, vede skutečně přirozenou cestou k nezaměstnanosti? Podívejme se na to důkladněji.

Výkon lidských prací: průmyslových, důlních, zemědělských, seřaděných do pořadí klesající závislosti na vnějších podmínkách, se rozkládá postupně na několik topograficky různých studií. Zde se nejedná o dělbu práce mezi jednotlivci na témže místě a o specialisaci v obvyklém slova smyslu, nýbrž o pozměněnou lokalisaci úsilí lidí a zvířat. Pokud sedlák měl jen nějakou motyku a svou ruku k obdělávání svého políčka, tento kus půdy, jenž měl přinést úrodu, byl zavodňován potem jeho tváře. Dnes ve velkých továrnách na obilí, jaké vidíme v Kanadě nebo v SSSR., přijede na pole mechanik, sedě na traktoru, jenž samočinně obrací své pluchy na konci každé brázdy; po své práci vrací se na farmu, pole je zpracováno a on nemusel vykonat žádné fyzické úsilí. Rozsívky a mlátičky beze vsí námahy uzavírají tento cyklus nových zemědělských způsobů. Nezapomínejme však, že k činnosti řidiče zemědělských strojů nutno přičísti činnost mechaniků, kteří tyto stroje postavili, dále činnost havířů a horníků, kteří vytvořili ze země potřebnou pohonnou látku, činnost námořníků, zprostředkujících dopravu, činnost stavitelů lodí a konečně činnost strojníků, kteří porouchané stroje opravují.

Lidstvu jest dnes milejší rozvržení energetických výloh: lidský výkon v celku není snad dnes menší než jak tomu bylo dosud, ale na místo deseti lidí, kteří dosud pole vzdělávali, zůstává dnes pouze jeden, jenž se změnil v mechanika. Zbylých osm nebo devět lidí, rozdělených po dílnách, továrnách, petrolejových polích a loděnicích, dodají tomuto nástroje a látky potřebné k zajištění výživy celku. Dnes již nemáme svobodnou volbu; těžko bychom našli deset dobrovolníků pro vzdělávání polí, zatím co při městských branách hromadí se dělníci, nemohouce najít práci.

Na místo někdejšího velkého množství řemesel, švec, krejčí, rolník, vinárník, zámečnick, ovčák, tesář, řezník, atd. atd., brzy setkáme se pouze se dvěma pracujícími třídami: jednak ti, kdož stroje vyrábějí, a pak ti, kdož jich používají.

Zatím co v minulosti každý řemeslník byl vázán ke svému řemeslu zvláštní technikou, obratností a tradicí, nacházíme dnes uvnitř každé z těchto dvou nových tříd jakousi stejnorodost (až na několik výjimek, k nimž se ještě vrátíme), která opravňuje k jakékoliv změně. Přejít z jedné třídy do druhé je velmi snadný, zvláště v jednom směru; konstruktér strojů může kdykoliv svého stroje používat. V některých zemích statistiky o rozdělení aktivního obyvatelstva ukazují nám, k čemu dospěly tyto nové poměry.

Šťastnou náhodou nejstarší zprávy (1820) a od 1850 nejpřesnější zprávy poskytují nám statistiky Spojených států, typické to země moderního průmyslového rozvoje. Počet Američanů, majících aktivní a placené zaměstnání, nikdy nepřestal růsti: 3 miliony kolem 1820, 8 v 1850, 29 v 1900, 37 v 1910, 42 v 1920 a 46 v 1929.

Počet zaměstnanců každé zvláštní kategorie vzrostl v každém desetiletí, kromě zemědělství od r. 1910 (z 12 milionů klesl počet na 10,400.000 v roce 1929, t. j. o 13%) a kromě domácího služebnictva od r. 1920. Avšak poměr mezi těmito různými skupinami úplně se změnil: zemědělství, jež zaměstnávalo až tři čtvrtiny celkového činného obyvatelstva v 1820, zaměstnává nyní necelou jednu čtvrtinu; naopak, transformační průmysl, jenž zaměstnával původně pouze jednu osminu, vzrostl v 1920 skoro až na jednu třetinu, aby v 1929 opět klesl na 28,5%. Největší vzrůst zaznamenává kategorie — Obchod a doprava — která v 1820 zaměstnávala jen jednu čtyřicetinu činného obyvatelstva, zaměstnává nyní celou jednu třetinu a je dnes nejdůležitější kategorií vůbec. Tuto okolnost připomeneme ještě později, abychom uzavřeli na nutnost čím dál tím rychlejší racionalisace distribuce a rozprodání zboží: dodnes se až příliš výlučně zabývalo jen s racionalisací výroby.

Avšak nejvýznačnější vývojový rys vykazuje skupina svobodných zaměstnání: v 1820 81.000 osob, dnes 2.700.000 osob, t. j. ze 2·8⁰/₁₀₀ v 1820 vzrostl počet těchto osob na 6⁰/₁₀₀ v r. 1929. Tyto čísla dokazují, že jen skutečně velmi nepatrný počet obyvatelstva koná opravdově ruční práci; naopak, práce z oboru průmyslového, obchodního a intelektuálního, vyžadují ze dne na den většího množství pracovní síly. Analýze těchto prací ukáže nám ještě lépe, jak celá průmyslová civilizace jest řízena těmito dvěma vzájemně souvislými zákony, t. j. zákonem nejmenšího fyzického úsilí a zákonem intelektuální úsilí.

Francie nám poskytuje také velmi zajímavá data: činné mužské obyvatelstvo vzrostlo z 13.100.000 v r. 1921 na 13.560.000 v r. 1926 (tudíž 460.000 nových pracujících pocházejících hlavně z přistěhovalectva), zatím, co činné obyvatelstvo ženského pohlaví kleslo z 8.600.000 v r. 1921 na 7.840.000 v r. 1926. Skoro 800.000 žen se vrátilo ke krbům, ba dokonce i víc, poněvadž celkově obyvatelstvo vzrostlo o 1.400.000 duší během posledních pěti let (z 38.800.000 na 40.200.000), co zřejmě poukazuje na zlepšení existenční úrovně. Rolnické obyvatelstvo kleslo z 8.880.000 na 8.065.000 a představuje dnes pouhých 37·7⁰/₁₀₀ celkového činného obyvatelstva, avšak stále ještě o hodně víc než ve Spojených státech. Počet majitelů zemědělských podniků, ačkoliv již o něco klesl, přece svědčí o velkém rozdrobení francouzské půdy. Francie vykazuje 4.825.000 zemědělských majitelů obojího pohlaví, kdežto celkové rolnické obyvatelstvo Francie činí pouze 8 milionů.

V opačném směru počet zaměstnaných v průmyslech transformačních vzrostl ze 3.600.000 na 4.400.000 (přes 800.000), v obchodu z 2 milionů na 2.150.000. Můžeme-li se odvolávat na tak krátkou periodu, tyto čísla v celku potvrzují čísla ve Spojených státech.

Dříve, než bychom pokračovali, zdá se nám nutným přesně vymeziti dvojaké roztržení: poslední roztržení nynějších kategorií pracujících a roztržení forem nezaměstnanosti, která se mění podle kategorie pracujících.

Všechna průmyslová odvětví používají strojů, některá aby vyráběla nezbytné zboží běžné spotřeby, jiná, shrnuta pod pojmem mechanické konstrukce, aby stavěla stroje, které pak budou sloužiti k výrobě potřebných předmětů nebo jiným způsobem. V obou případech dělníci jsou tříděni do třech kategorií.

Především jsou zde specialisté: montéři, pak ti, kdož stroje opravují, nebo na ně dohlížejí, řidiči složitých strojů atd., jejichž práce předpokládá silnou kontrolu, vynalézavost a iniciativu.

Na nejnižším stupni stojí ti, kdož pečují o jednoduché udržování, čištění a zásobování stroje.

Uprostřed jsou pak ti, kteří vykonávají takovou práci nebo řídí takové stroje, co vyžaduje určitou specialisaci, ale při tom jest to dost jednoduché, takže se tomu lze naučiti za několik dnů nebo týdnů, ne však za několik minut.

Tyto dvě poslední kategorie, ne však první, mají často za úkol prováděti takové pohyby nebo obraty, které se stále opakují.

Rozdělení personálu, do těchto tří kategorií je různě přirozeně podle toho, o jaké průmyslové odvětví se jedná a snad se různí ještě víc od továrny k továrně uvnitř téhož průmyslového odvětví. Velkovýroba jediného předmětu, ať je tento jakýkoliv, vyžaduje mnoho specializovaných dělníků pro řízení samočinných nebo polosamočinných strojů, dále několik dělníků pro udržování a opravování strojů a jen velmi málo dělníků ručně pracujících, poněvadž tito jsou nahrazeni pohyblivými pásy nebo jinými moderními vymoženostmi. Jedná-li se o výrobu různých předmětů, předpokládaje, že výrobní metody jsou různé, nelze rozložit stroje přesně v tom pořadí, v jakém se operace provádí, jelikož tyto operace se od sebe velmi liší, a s druhé strany nelze ani zavěsti mechanické udržování strojů, poněvadž tento způsob jest velmi ztrnulý; jelikož povaha a nesnáze operací na strojích není stejná, specialisovaní dělníci nebyli by na svém místě, což by dávalo podnět k četným omylům: v tomto případě podnik bude zaměstnávat velký počet odborných strojníků a obyčejných dělníků; ale málo dělníků specializovaných.

Mzdy těchto tří kategorií dělníků nemění se vždy podle jejich odborných znalostí. Nejméně jsou

placeni přirozeně obyčejní dělníci, leda že vykonávají velmi namáhavou nebo příliš nebezpečnou práci, ačkoliv tato jest vždy zcela jednoduchá. Specialisovaní dělníci vykonávají stále tutěž práci, pročez jakost jejich práce lze snadno kontrolovati (aby se udržovala přiměřená úroveň) a lze měřiti také množství vykonané práce; v tomto případě mzdy mohou býti přiměřeny k vyrobenému množství (podle počtu vyrobených kusů) a dosahují týdně dosti velkého obnosu, zaručující při tom zaměstnavateli poměrně malou výrobní cenu. Činnost specialistů, jako na příklad strojníků, montérů atd. je daleko rozmanitější a složitější, což znesnadňuje také dozor a zhodnocení vykonané práce; z toho důvodu jsou tito placeni za hodinu a výše jejich mzdy různí se podle stupně skutečné ceny jejich práce.

V dobách válečných, dále v dobách a zemích, kde pracovní síla jest vyhledávána, když výroba směřuje spíše k množství než k vyhovění výjimečných přání, rozdíl mezi mzdami těchto tří kategorií někdy úplně vymizel; velmi často mzdy specialisovaných dělníků přesahují mzdy specialistů, což je však vyváženo jejich větší stálostí zaměstnání, t. j., že obyčejně neztrácejí svého místa. Pod tlakem konsumenta, jehož potřeby dnes vzrůstají, zavádí se lepší a rozumnější odstupňování mezd; v době, kdy nesnáze nespočívají již ve výrobě, nýbrž v odbytu zboží, podobný zjev jest úplně normální.

Ohledně nezaměstnanosti, máme především dva druhy, charakterisovány jejich příčinami. Nedostatek surovin, nejistota dopravy, zbojnictví, laické nebo církevní předpisy, toto vše zůstává již dnes mimo úvahu.

Rozeznáváme především nezaměstnanost cyklickou, jakou pozorujeme při hospodářských krisích; tato se dotýká všech průmyslových a obchodních odvětví, kde se tempo zpomaluje, protože nelze ničeho měniti na pracovních podmínkách.

Prostředkem proti ní jsou podpory pro nezaměstnané nebo různá pojištění: je to zlo dočasné, které vymizí zároveň s krisí.

Jiným druhem nezaměstnanosti jest nezaměstnanost technologická: stálý pokrok organizace a nástrojů umenšuje tutěž výrobu se stále menší pracovní silou a tímto způsobem dělníci přicházejí o místo.

Vědecký a technický pokrok zdokonalováním starých průmyslových odvětví dodává trhu práce méně paží a mozků, než kolik mu jich odbírá. Především pro výstavbu a udržování tohoto zdokonalení, jak jsme to již řekli, ohledně zemědělství, pak pro potřeby nových průmyslových odvětví, která z tohoto pokroku vznikají.

Od třiceti let automobilismus, letectví, fotografie, fonografie, kinematografie a radio, tito mladí lidožrouti, pohltily více čerstvého masa, než co se uvolnilo organizací a automatismem v starodávných průmyslových odvětvích metalurgie, mechaniky a textilii; dokonce i v těchto odvětvích nesmírný vzrůst výroby v posledních třiceti letech nedovolil, aby se zmenšil počet pracujících, naopak, často bylo třeba, aby tento počet byl zvýšen. Skutečně, snížení výrobních cen umožňuje značné rozšíření odbytišť, takže po několika letech nebo desetiletích zdokonalený průmysl může pohltili více pracujících, než kolik jich svého času bylo propuštěno.

Takovéto kompenzace jsou však jen zřídka kdy okamžité a je jisto, že nenadálý technický pokrok může najednou zbaviti mnoho lidí jejich práce, alespoň v období adaptace.

Každý se pozastaví na tomto okamžitém a poněkud brutálním účinku pokroku, a nikdo si neuvědomuje daleké následky jeho, které nejsou nikterak škodlivé. Tiberius chtěl uvrhnouti do vězení vynálezce výroby tažného skla, poněvadž četní sklenáři byli by se tím stali zbytečnými. Vespasianus odmítl mechanickou soustavu pro dopravu pilířů na Kapitol, aby prý neodnímal možnost výdělků chudému lidu.

Alžběta anglická, ochránkyně průmyslu, zakázala užívání stroje pro lisování sukna, jež vynalezl nějaký Benátčan, jelikož se obávala, že mnoho dělníků bude tím odsouzeno k bídě. Užívání tkacího stávků bylo zakázáno ve Francii až do r. 1684. Colbert, Montesquieu nemilovali vůbec stroje a technický pokrok: etymologie slova »manufactura« dostatečně vysvětluje, jakým způsobem chápali oni průmysl.

Jedná-li se o dočasnou nezaměstnanost, vyplývající z adaptace nových výrobních způsobů, již jsou dotčena určitá průmyslová odvětví na různých místech, moderní organizace výroby zmůže ji o hodně rychleji než stará a uztrnulá specialisace řemesel. Přesuny personálu z průmyslu, jenž prodělává krizi ke průmyslu, jenž zkvétá pro tři kategorie pracujících, o nichž jsme se výše zmínili, jsou dnes daleko snadněji proveditelné, než jak tomu bylo kdysi; pro dělníky, od nichž se nevyžadují zvláštní znalosti odborné, stačí zprostředkovatelná práce a doprava.

Pro ně jest dnes snadnějším přejítí od jednoho průmyslu ke druhému, bez toho, aby vystupovali ze své kategorie, než vyšinouti se o jeden stupeň v jejich původním oboru. Ve střediskách rozmanitého průmyslu, jak na příklad v okolí Paříže pozorujeme, že dělníci obyčejní nebo také specialisovaní vykonávají práci záležející v udržování nebo zásobování samočinných strojů v továrnách na voňavky, nebo na součástky automobilové, na papír nebo na konfekční zboží, atd., podle toho, jak je velká poptávka, pracovní síly, jak velké jsou objednávky a jak vysoké jsou mzdy; člověk není již závislým na vyráběném předmětu. Švec, otrok obuvi, tkadlec, otrok látky, byli odkázáni na toto otroctví dlouho trvajícím učením toho kterého řemesla, což je přivedlo na cestu, na níž se již neobjevila žádná křížovátka, zatím co dnes takový strojník, jenž vyrábí pumpy, bude vyráběti zítra kompressory nebo součástky parních strojů nebo automobilů, předpokládaje, že se mu toho zachce. Specialisté těžší někdy dvojí výhodu z tohoto snadného stěhování; jestliže pracují v továrnách mechanické konstrukce, tyto již samy upravují si svou výrobu podle poptávky, drží se totiž předmětů oblíbených a zanechávají odvětví zastaralá; obyčejně toto již samo o sobě stačí, aby jejich personál měl stále zaměstnání, což jej zbavuje nutnosti stěhovati se jinam. Avšak i ti, kdož pracují v dílnách specialisovaného průmyslu, nebo ti, kteří řídí složité stroje, mohou se v několika týdnech přizpůsobiti podobným pracím v průmyslech vyrábějících docela jiné předměty; vědecké studium průmyslových odvětví ukázalo, že jejich stavba a pravidla organizace a také techniky jsou si velmi blízké a že v každém případě setkáváme se u nich se stejnými metodami. Řidič stroje na obuv byl by během několika týdnů schopen pracovati na strojích docela jiného druhu, na příklad v tiskárnách; někdejší švec nemohl si nikdy dovoliti plésti ponožky nebo býti typografem.

Adaptace v době přechodné krise zahrnuje tři problémy: službu zprostředkovatelen práce, aby se mohl každý orientovati, otázku ubytovací a last but not least, dostatečnou obratnost u dělníka, aby byl schopen změnití své dosavadní zaměstnání, po případě také bydliště. Největší nesnáze je rázu psychologického: přiměti dělníky k tomu, aby se nepřidržovali zuby nehty takového zaměstnání, jemuž hrozí nebezpečí, nýbrž aby se odvážně chopili první dobré příležitosti; nemají pokládati toto stěhování za nějakou katastrofu, nýbrž za normální události, ba co víc, za novou možnost rozšířiti svůj obzor a obohatiti svou osobnost. Mnozí angličtí nezaměstnaní mohli by tímto způsobem najíti si opět činnou práci.

S problémem dopravy se nebudu ani zdržovati. Dopravní sítě vytvořené moderním průmyslem úplně zajišťují rozdělování zboží způsobem vyhovujícím všem potřebám a finančním možnostem; tím vymizely všechny místní nedostatky, jak na příklad hlad; zrovna tak pro dělnictvo vymizí tím místní nezaměstnanost. Evropští nezaměstnaní v XIX. století našli si práci v Americe a jistě každý ví, jaké to mělo následky. V dolech severní Francie pracují Poláci, gascoňské pole obdělávají Italové. Jak tedy vidíme, moderní organizace hospodářství zmírňuje tuto dočasnou nezaměstnanost, zůstává však otázka, zda ji neproměňuje v trvalé a všeobecné zlo?

Od konce války, pokrok techniky a průmyslu v celém světě způsobil, že tato místní a dočasná nezaměstnanost, vzniklá z adaptace, změnila se v rozsáhlou všeobecnou nezaměstnanost technologickou, která až do r. 1929 byla maskována nesmírným rozvojem spotřeby, způsobeným klesáním cen výrobních. Když však i tato poslední okolnost pozbyla své vzpružující moci, kterou Ford pokládal za neomezenou, obchodní tempo se zpomalilo a k nezaměstnanosti technologické, která se nyní ukázala v plném svém rozsahu, připojila se nová nezaměstnanost cyklická. A tehdy se ukázala zřejmá nerovno-

váha mezi výrobou a spotřebou, mezi kapitálem investovaným v různých podnicích a kapitálem volným, určeným pro zábavy. Ihned se pomýšlelo na pomoc, hlavně v dělnických organisacích: v zemi, která podporuje své nezaměstnané, břímě tohoto nákladu ve formě daní vpočítá se do výrobních cen předmětů vyráběných v práci zbylými dělníky. Zdálo by se přirozeným omeziti pracovní dobu, co by nezvýšilo národní výrobní ceny, co by však udělalo zbytečným toto fiskální opatření, záležející v tom, že zkvétající průmysl musí podporovati průmysl, jenž se octnul v tísní. Za to však nedotčený průmysl, aby si udržel svou výrobu, musel by rozšířiti svůj personál a přijmouti do práce dělníky, propuštěné z jiných průmyslových odvětví, jimž by se vyplácelo nyní ve formě přímé mzdy, co se před tím vpočítávalo do daní. V zemích, kde nezaměstnaní nejsou podporováni, tato metoda měla by za následek zvýšení výrobních cen nedotčených průmyslových odvětví, jejichž odbytiště v důsledku toho by se omezilo a jejich blahobyt byl by alespoň dočasně, u konce. Jak vidíme, o omezení pracovní doby lze jednati pouze na mezinárodním podkladě. To se již podařilo ohledně horníků v době normální: jistě není nemožným dospěti k tomu i v době krise pro většinu zaměstnání. Nikdo nemůže pochybovati o účinnosti tohoto prostředku: jeho provádění vyžaduje však v každém národu dohodu mezi zaměstnavateli a zaměstnanými a kromě toho také dohodu mezinárodní — je to ostatně velmi pomalé a zdoluhavé řešení, prozatím můžeme hledati řešení lepší.

Všeobecná nezaměstnanost nevězí vůbec ve stavbě moderního průmyslu, jenž naopak směřuje k tomu, berou-li se v úvahu vedlejší výrobní otázky, aby ona úplně a definitivně vymizela. Nynějším cílem bylo zvýšiti nákupní sílu konsumentů, omeziti pracovní dobu a zvýšiti absorpční schopnost trhu. Práce spotřeby, která uzavírá průmyslový cyklus tím, že zahrnuje nás předměty naší činnosti, vytváří hodnoty zrovna tak, jak práce výroby. Ve světě beze všech potřeb pojem hodnoty byl by zrovna tak nemyslitelným, jak třetí rozměr v plochem vesmíru. Seznání tohoto fakta nevyžaduje vůbec chytrosti, nechceme-li, aby průmyslová civilizace se ztroskotala právě následkem svého vítězství, je nutno zjednati rovnováhu mezi výrobou, potřebami a prostředky, jež by tyto potřeby uspokojily, t. j. financováním. Německo v posledních dnech poskytuje nám dosti krásný příklad hospodářské morálky v činnosti, a právě při této okolnosti mluvilo se velmi často o přehnané racionalisaci. Přijímáme-li definici, kterou jsme výše podali, upozorujeme, že Německo zracionalisovalo své výrobní prostředky za tím účelem, aby obdrželo nižší výrobní ceny, nestanovilo však rozumně celkový objem množství, jež se má vyrobiti, se zřetelem na finanční a obchodní podmínky; že kromě toho zcela zapomnělo na distribuci zboží a na financování potřeb — nelze mu tedy vyčítati přehnanou racionalisaci, nýbrž omyl.

Nedejme se svěsti náklonností, která nás nutí k tomu, abychom bourali všechny naše modly, i nové, ba hlavně nové. Krise 1929—1930, jakož i ostatní krise pochází z toho důvodu, že se příliš necháme vésti nerozumnými prvky: prvky psychologickými a citovými. Do služeb těchto nerozumných pohnutek vstoupil nyní po prvé a systematicky rozum. Toto by byl asi hospodářský obraz toho, co se dělo od konce války.

Jestliže XIX. století konec konců přece jen přežilo celou serii kratších hospodářských krisí, které jak se zdálo, samy od sebe vymizely, bylo to proto, že průmyslové trhy šťastnou náhodou stále se rozšiřovaly, mohli bychom říci, že se tak dělo skoro automaticky a to ve velmi velkých rozměrech: bylo tomu tak buď proto, že obyvatelstvo evropského území se bez mála ztrojnásobilo, o čemž jsme se již zmínili, buď že přibýly nové vrstvy konsumentů s větší nákupní silou; nebo hlavně proto, že ohromné národy, dokonce celé kontinenty, Čína, Asie, Afrika, Australie, Jižní Amerika, otevřely se obchodu západu, kladouce větší váhu na rozvoj svého zemědělství než na rozvoj průmyslový. Avšak dnes nemůžeme již počítati na tak příznivé okolnosti; ze zákazníků průmyslové Evropy XIX. století jedni, jako na příklad Rusko, trh opustili, jiní zas, jako Čína, ztratili svou nákupní sílu následkem vnitřních válek a úpadku stříbrné měny; konečně většina zákazníků průmyslovou Evropu napodobila a stala se tak jejím konkurentem.

Staletí, jež předcházela XIX. století, také postrádala těchto šťastných okolností; místní a uzavřené

hospodářské trhy daly podnět této ztrnulé organisaci různých spolků, která omezovala výrobu, rekrutování dělnictva a přece nebyla s to vyhnouti se nezaměstnanosti.

Během posledních deseti let několik velkých národů z různých, ale vždy citových pohnutek (nacionalismus, touha po bezpečnosti, po autonomii, nebo touha odplaty, hospodářský imperialismus) použilo k řešení otázek průmyslové a zemědělské výroby analytických a deduktivních metod, co způsobilo, že přírodní vědy velmi pokročily. Ale všichni tito národové úplně zanedbaly otázky měnové a finanční rovnováhy, otázky distribuce zboží, otázku spotřeby a odbytišť. A přece víme, že rozum je ohromným nástrojem, schopným hýbat horami, ale je-li špatně veden, schopným také působiti zhroucení těchto hor.

Jestliže Francie není dnes tak krutě dotčena hospodářskou krizí, není tomu tak snad proto, že by byla jednala rozumněji, nebo že by byla více studovala otázku distribuce zboží a spotřeby. Právě naopak. Příčinou toho je však, že mezi jejími citovými pohnutkami nacházíme také jakýsi přirozený rozum, jenž záleží v tom, že se nepopustí uzda rozvoji do všech směrů, leda, jedná-li se o úspory, kterážto okolnost zjednává Francii jakousi, alespoň dočasnou rovnováhu. Nic není tak nebezpečným než chtít definitivně řešiti nějakou otázku částečnou, nebo podmíněnou otázku jinou. Zrovna tak by tomu bylo, kdybychom chtěli položití střechu dříve, než by dům stál.

Již předem se vysmíváme ženevskému Jupiterovi, jenž sedě na trůně dělal by statistiky, vládl by nad rozdělováním průmyslu, řídil by rozvržení zlata sice nikoliv ve prospěch Léd, nýbrž ve prospěch ústředních bank, jenž by upravoval cenovou úroveň a určoval úkoly. Jistě však nikdo nepochybuje o absolutní nutnosti zjednatí v průmyslové činnosti, která je jedinou plodnou a skutečně tvůrčí silou, jakýsi pořádek. Mluví a píší o tom všichni. Tak na příklad Germain Martin píše: Uvnitř každého národa nutno soustavně organisovati zaměstnání. Povinnou spolupráci všech podnikatelů náležejících k těmž výrobnímu odvětví bude lze, v budoucnosti, vyhnouti se zbytečnému mrhání penězi, dále nerozumným immobilisacím kapitálu, prováděným těmi, kdož žádají spotřívost a kdož mají tím více katastrofické odvahy, že ohrožují peníze cizí.

Snad se mi bude vytýkati, že takoveto pojmání věcí omezuje svobodu, že nás to vede k takovým statistickým státům, o nichž jsem zrovna vyslovil svou kritiku a že já mluvím vlastně ve prospěch autoritářského a jakéhosi diktátorského režimu.

Budme však přesnější. Co já chci, to je režim organisovaný, sice za spolupráce vládních kruhů, ale na iniciativě interesantů. Domnívám se, že statistiky výroby, které dosud scházejí skoro ve všech odvětvích hospodářství, budou napříště nezbytnými pro všechny kategorie.

Nejčinnějším a nejúčelnějším organismem v Ženevě je právě komise pro uspořádání poměrů v Evropě. V Amsterodamu sešel se právě mezinárodní kongres za účelem studování »soustavného uspořádání hospodářské činnosti, a dr. Lorwin takto se vyslovil o celé otázce:

»Na světě, jenž má po ruce mnoho milionů mechanických otroků, jenž může vyráběti dostatečné množství obilí, bavlny, dříví, ocele atd., aby všichni lidští tvorové mohli bydleti, slušně se najísti, oblékati, miliony lidí jsou bez zaměstnání, přes to, že chtějí pracovati, aby se mohli uživiti, miliony lidí jsou ponižovány, ačkoliv mají ještě víru důstojnosti lidské, a ceny lidské práce. Tento paradox svědčí proti naší inteligenci, svědčí o naší neschopnosti udělati život hodným toho, abychom jej prožili, my rozhodně musíme řešiti nějakým způsobem tuto otázku, anebo, nejsme-li toho schopni, musíme si přiznati zbytečnost a neúčelnost všech našich vědomostí, na něž jsme tak hrdí«.

Němečtí delegáti, když odpovídali Rusům, zdůraznili, že myšlenka plánovitosti v hospodářství neznamená zestátnění a zbyrokratisování průmyslu. Bertrand de Jouvenel připomíná, že »mezi úplnou nedbalostí, která ještě jaktěživ neexistovala, a úplnou plánovitostí hospodářství, co také nebude nikdy provedeno, nachází se celá nekonečná řada různých stupňů a metod, v nichž iniciativa jednotlivců a kolektivní dozor mohou býti různě odstupňovány: nemusíme tedy míti na zřeteli jen úplný individualismus nebo úplný kolektivismus«.

Tyto různé náhledy začínají se projevovat v činech. Před dvaceti lety zákonodárci, a jmenovitě zákonodárci Spojených států, vynesli četné sankce proti trustům, které chtěli upravit anarchii ve výrobě. Redaktoři 419 čl. francouzského trestního zákona jistě si nedovedli představit, že takovéto jednání mohlo by býti kvalifikováno jinak než přečin. Ve Švýcarsku byl nedávno podán ve sněmovně návrh, aby švýcarská Ústava byla revidována za účelem omezení zásady obchodní svobody: aby hodi- nářský průmysl mohl býti sanován, jediným možným prostředkem bylo zříditi jakousi Superholding, k níž museli přistoupiti všichni výrobci. A při tom nejzajímavější jest ta okolnost, že socialistický a syndikátní tisk plně souhlasil se založením této Superholding, která jest vlastně čistě kapitalistickým ústavem.

Všechny tyto starosti a iniciativy směřují ke skutečné a úplné racionalisaci lidské činnosti, dnes se již nepomýšlí na onu zmrzačenou karikaturu, která se velmi často jmenovala racionalisací. Jejich cílem je zachovati v jednotlivci jeho všechny schopnosti jako intuici, estetický cit atd., jednotlivcům radí, aby upravili svoji činnost, aby zjednali rovnováhu mezi svou mocí a svými potřebami a to pomocí dobrovolné a ohebné organisace, která jest zrovna tak vzdálená od svobodomyšlné anarchie, jako od marxistické inproduktivity, tato organisace nevyžaduje však vůbec omezení jejich tvůrčí síly. Toto není utopie. Skvělým příkladem této metody jest pokladnice rodinných podpor: síla spravedlivé myšlenky stačila, aby přiměla francouzské průmyslníky, partikularisty, na něž tlačilo ohromné břímě různých výloh, k tomu, aby dobrovolně přispívali ročně několika miliony ve prospěch svých spolupracovníků. Zákon jen slovy vyjádří a zevšeobecní tuto dobrovolnou a životaschopnou organizaci — podle metody, s jakou jsme se dosud setkávali pouze v Anglii. Zcela dobrovolné mezinárodní průmyslové dohody již nahradily obchodní smlouvy a celní tarify. Kolektivní smlouvy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci zaručily již poměrnou stabilitu určitých průmyslových odvětví. Dohromady jedná se zde o to, udělati pro hospodářský život to, co bylo již uděláno pro politiku a pro občanské soužití: omeziti práva jednotlivce právy všech ostatních, na místo džunglí, v níž vládnu silnější a prohanější, organisovati skutečnou hospodářskou společnost. Můžeme to začíti bez velkých výloh a nákladů a bez velkého nebezpečí: prvním krokem je zavésti do toho oboru míru. Jedině tenkrát může věda žiti a pokračovati, když zjevy, které pozoruje, dovede odměřiti, když kvalitativní dojmy dovede číselně vyjádřiti, poněvadž zákony se stanovují jen na základě čísel. V oboru hospodářství měřícím přístrojem jest statistika; touto statistikou jako každým jiným přístrojem nutno zacházeti opatrně a jest potřeba často ji revidovati; údaje, jež nám ona poskytuje, musí býti rozumně vysvětlovány a jedna laboratoř musí své poznatky sděliti laboratořím ostatním za účelem snadného porovnání. To znamená, že nutno zříditi mezinárodní standardní plán pro zaznamenávání všech hospodářských událostí, jehož provádění bude svěřeno příslušným orgánům; vypracovati tento plán a shrnouti výsledky, bude nejpodstatnějším a pozitivním úkolem Společnosti Národů neb B. I. T.

Nedávná unifikace, docílená v Ženevě v oboru celní nomenklatury, může býti pokládána za první krok v této věci. Na základě takto získaných čísel bude lze poměrně snadno stanoviti program výroby a odbytu, zříditi hospodářské rozpočty, tak jak větší národy dovedou dnes vypracovati předběžný rozpočet výdajů a příjmů. Ostatně důležitá část práce bude již vykonána: u těch průmyslových odvětví, která již mají svou mezinárodní organizaci, stačí ověřiti, po nezbytné opravě, kontingenty výroby a prodeje stanovené zájemci, jejichž úloha bude usnadněna zdokonalením statistik a spoluprací vládních kruhů.

Nepochybujeme o tom, že příslušní činitelé dopustí se různých omylů, že se vyskytnou také případy zneužití svěřené moci, že celá záležitost se bude protahovati; to je přirozené, poněvadž člověk zůstane jen člověkem, a každý regulátor spotřebuje pro svůj chod určitou energii, ale omezená mar-notratnost, zmírnění hospodářských krísí a všech možných konfliktů, znamená přes to velké a důležité výhody.

To jsou veskrz věci, jež kapitalistické hospodářství nesmí nechatí jediné v rukou hospodář-

ství sovětského, jehož konkurence se ukázala velmi krutou. Sovětům, kteří tyto metody velmi přísně prováděly, podařilo se skoro, jak jsme to viděli na začátku, zmírniti notně nezaměstnanost a zaplaviti celý svět svým petrolejem, obilím a dřívím. Západ, anebo, abychom použili nejnovějšího výrazu, jenž spojuje oba kontinenty, severoatlantická civilizace nesmí se vzdáti zápasu ani dále čekati. Nemáme svobodu jednání, nesmíme odkládati; musíme shromážditi na přesně vymezené hospodářské frontě, bez jakéhokoliv hazardování, všechny ojedinelé partisansy hospodářského boje: toto jest předpokladem vítězství.

VNITŘNÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKA. A. VNITŘNÍ.

Před velikonocemi nerozcházel se Národní shromáždění v nejlepší náladě. Mezi jednotlivými stranami bylo silné napětí a celá řada otázek, hlavně povahy hospodářské a konečné rozhodování bylo odsunováno po velikonočích.

Napětí mezi koalovanými stranami je nejlépe doloženo projevem, na kterém se usnesl klub poslanců čsl. soc. demokratické strany dělnické. Vyslovuje se v něm politování nad nečinností poslanecké sněmovny; vytýká se, že nebylo dbáno návrhů, které pro potírání hospodářské krise vypracovala soc. demokratická strana a že práce se tříštila o naprostý odpor agrární strany, která mařila veškerou práci. Za tuto nečinnost — končí projev — k níž vedoucí strana odsuzuje vládu a tím i zákonodárny sbory, nepřejímáme odpovědnost a veřejně to konstatujeme. Nutno ovšem konstatovat, že právě v posledních dnech — aspoň na poli novinářském — došlo k pokusům o vyjasnění poměru mezi blokem sociálně-demokratickým, u vědomí, že tyto dva bloky nejen že jsou hlavní součástí dnešní vlády a vládní většiny, ale i bloky, které jsou organickými základy naší politické práce.

Napětí mezi stranami přirozeně nepodporovalo rychlejší průběh jednání, takže před velikonocemi z různých stran se žádalo, aby vnitropolitická situace co nejdřív se vyjasnila a aby vláda rychlým projednáním pracovního programu umožnila parlamentu práci. Je přirozeno, že tato situace dala vznik nejruznějším pověstem o změnách ve vládě, o úřednické vládě, o vládě odborníků, v níž by všechny strany byly zastoupeny buď svými vůdci nebo vynikajícími osobnostmi, nebo vládě, v níž by byli politické i odborníci. Téměř všechny strany politické postavily se proti myšlence úřednické vlády. Stejně byla zdůrazňována potřeba lepší režie vládních a většinových prací. Tak bylo nadhozeno, nemělo-li by býti ve vládě jednáno podle systému majoritního, který by odstranil stav, kdy jedna strana svým vetem může ohrozit jednání.

Velikonoční prázdniny přispěly k uklidnění politické nálady, i když řada otázek zůstává nedojednaných; na poradách politických převládal optimistický názor na vývoj politické situace. Jde tu hlavně o finanční plán vlády, o zajištění státní pokladny. Úspory v jednotlivých resortech nestačí k udržení finanční rovnováhy a k vyrovnání schodku a tak nutno hledati jinou cestu, zvýšení státních příjmů, nové daňové zdroje. Ukázalo se také, že zvýšení cen výrobků tabákové režie nepřineslo žádoucího efektu, takže tabáková režie pomýšlí vyčkat ještě nějakou dobu, aby potom rozhodla o eventuálním zlevnění kuřiva. Realisace finančního plánu naráží stále na odpor u živnostenské strany, jejíž klub odmítá úmysl zvýšiti daň z obratu jakoukoliv formou, přesto, že návrh na zvýšení daně z obratu byl přepracován a v některých svých ustanoveních pozměněn, takže ti, jichž roční důchod nepřevyšuje 100.000 Kč, byli by ze zvýšení daně z obratu vyjmuti. Zdá se však, že živnostenská strana nehodlá svůj odpor vésti za každou cenu a že jest ochotna k rozumnému kompromisu. V posledních dnech se ukázalo, že bude nutno obratovou daň zvýšiti z 2% na 3% (ne jen na 2½%). V živnostenské straně není jednotného názoru; vůdcové Mlčoch a Najman se rozcházejí; jedno křídlo naléhá na odchod z vládní většiny, která by tím nijak neutrpěla. Ministerstvo železnic bylo by obsazeno patrně odborníkem, který by měl za úkol hledati cestu z krise železnic, která se jeví drasticky schodkem 300 mil. Kč za první měsíce letošního roku.